

ГАДОНІМЫ Ў АНАМАСТЫЧНАЙ ПРАСТОРЫ Г. КАЙЗЕРСЛАЎТЭРН (ГЕРМАНІЯ)

Н. Р. Тачыла,

магістр, старшы выкладчык кафедры замежных моў і методыкі выкладання замежных моў
Мазырскага дзяржаўнага педагагічнага ўніверсітэта імя І. П. Шамякіна,
г. Мазыр, Рэспубліка Беларусь
E-mail: natakkazak1980@mail.ru

А. М. Хакамі,

кандыдат філалагічных навук, настаўнік Курпфальц-школы,
г. Гейдэльберг, Германія
E-mail: hakami@hotmail.de

У артыкуле даследуюцца асаблівасці рэпрэзентацыі нямецкага тэксту культуры ва ўрбананімічнай прасторы горада Кайзерслаўтэрн. Вызначаюцца катэгорыі сучасных гадонімаў горада, матываваных рознымі онімамі, што дазваляе выявіць характэрныя тыпалагічныя рысы яго ўнутрыгарадскіх назваў, супастаўленне якіх з дадзенымі па іншых гарадах будзе садзейнічаць апісанню сучаснай сістэмы найменняў унутрыгарадскіх аб'ектаў краіны ўвогуле.

Ключавыя словы: гадонім, антрапонім, урбанонім, айконім, урбанонічная прастора, аронім, гідронім, заонім, фітонім, эклезіонім, код культуры.

GADONYMS IN THE ONAMASTIC SPACE KAISERSLAUTERN (GERMANY)

N. G. Tochilo,

Master, Senior Lecturer at the Department of Foreign Languages and Methods
of Teaching Foreign Languages,
Mozyr State Pedagogical University named after I. P. Shamyakin,
Mozyr, Republic of Belarus
E-mail: natakkazak1980@mail.ru

O. N. Hakami,

Cand. Phil. D., Teacher of the Kurpfalz School,
Heidelberg, Germany
E-mail: hakami@hotmail.de

The article examines the peculiarities of the representation of the German cultural text in the urbanonymic space of the city of Kaiserslautern. The categories of modern city godonyms motivated by various onyms are determined, which will reveal the characteristic typological features of its inner-city names, the comparison of which with data on other cities will contribute to the description of the modern naming system of inner-city objects of the country as a whole.

Keywords: hodonym, anthroponym, urbanonym, oikonym, zoonym, urbanspace, oronym, hydronym, phithonym, ecclesionym, culture code.

Уводзіны. Назвы аб'ектаў заўсёды прыцягваюць да сябе ўвагу не толькі этнографам і гісторыкам, але і лінгвістам, анамастам, паколькі яны нясуць інфармацыю аб мінулым і сучаснасці аб'екта. Анамастычныя адзінкі адлюстроўваюць найбольш істотныя індывідуальныя характарыстыкі назвы, або закадаваныя знакі, пэўныя сімвалы, якія нясуць у сабе звесткі аб стане навакольнага

асяроддзя, гістарычных або палітычных падзеях у тым ці іншым раёне ў далёкім мінулым або ў сённяшні час.

Сярод вядомых беларускіх анамастаў патрэбна назваць такія прозвішчы, як Н. Багамольнікава, В. Лемцюгова, Г. Мезенка, А. Рогалеў, А. Станкевіч, В. Шур. Навукоўцы сцвярджаюць, што ўнутрыгарадскія аб'екты надзелены багатай нацыянальна-культурнай інфармацыяй. Спецыфіка інтэрпрэтацыі ўрбанонімаў заключаецца ў тым, што для ўдакладнення іх семантыкі недастаткова агульных лінгвакраізнаўчых ведаў, неабходна прыцягненне дадзеных з іншых крыніц: міфалогіі, гісторыі, рэгіянальнага краязнаўства. Назвы мадэлююцца пры дапамозе розных асабістых кодаў культуры: тапаморфнага, антрапаморфнага, фларыстычнага, прасторавага, духоўнага і г. д. Таму дасканальны разбор і сістэматызацыя онімаў дазволіць нам больш пашырана прасачыць тыя ці іншыя падзеі, што адбываліся ў пэўныя часы ў даследуемай анамастычнай прасторы.

Мэты і задачы. У артыкуле мы ставім на мэце адабраць і згрупіраваць лінейныя аб'екты – гадонімы г. Кайзерслаўтэрн у пэўныя лакальныя групы, паказаць частотнасць іх ужывання на даследуемай тэрыторыі і таксама на тэрыторыі Германіі ўвогуле, апісаць семантыку найменш ужывальных назваў.

Метады і матэрыял даследавання. Апісальны, структурна-тыпалагічны, супастаўляльны, гісторыка-этнаграфічны аналіз; адбор анамастычных адзінак метадам суцэльнай выбаркі (крыніцы фактычнага матэрыялу: слоўнікі, тэлефонныя даведнікі, анлайн-гугл карты).

Згодна з Г. Мезенка, “онімы рознага тыпу, якія ўжываюцца ў маўленні, выступаюць як універсальная мова культуры і ў большасці выпадкаў адсылаюць нас да культурных рэалій, рэалізуюць спецыфічныя культуныя коды” [1, с. 30]. У сувязі з гэтым назвы Кайзерслаўтэрна і яго наваколле можна класіфікаваць у адпаведнасці з сістэмай кодаў, што служаць для адлюстравання ментальнай сферы носьбітаў мовы, абумоўленай этнакультурнай прыродай ведаў пра свет.

Так, напрыклад, айконім *Кайзерслаўтэрн*, сфарміраваны на базе *nomina personalia*, ускосна суадносіцца з апеллятывам, які ўказвае на прыналежнасць чалавека да пэўнай групы людзей або прафесіі (“*Kaiser*” – з ням. *Imperator*), а таксама экспліцыруе інфармацыю ландшафтнага кода культуры населенага пункта (ням.: *Kaiserslautern*, пфальц.: *Lautre*) – горад у Германіі на паўднёвым захадзе зямлі Рэйнланд-Пфальц, на краі Пфальцскага лесу. У мінулым – адна з імператарскіх рэзідэнцый на тэрыторыі Курпфальца. Назва бярэ пачатак ад гідроніма *Лаўтэр* (ням. і фр. *Lauter*) – рака ў Германіі і Францыі, працякае па зямлі Рэйнланд-Пфальц і дэпартаменту Ніжні Рэйн, верхняя частка ракі называецца Віслаўтэр (ням. *Wieslauter*). Айконім, матываваны двума кодамі: антрапонімам і назвай гідраграфічнага аб'екта.

Шмат гадонімаў, вуліц і іншых унутрыгарадскіх аб'ектаў г. Кайзерслаўтэрна ўтварылася ад прозвішчаў вядомых асоб, таму ўрбананімія вельмі цесна звязана з антрапонімамі, якія ў сукупнасці з'яўляюцца носьбітамі пэўнага нацыянальнага каларыту, культуры, асаблівасцей культурна-гістарычнага развіцця грамадства. Так, сярод 203 назваў вуліц зафіксаваны 77 гадонімаў, якія утвораны ад антрапонімаў, што ўключаюць найменні, у аснове якіх ляжаць:

– **прозвішчы дзеячаў навукі, культуры, мастацтва мінулага часу:** *Goethestraße* (зафіксавана 2071 на тэрыторыі Германіі), *Mozartstraße* (1442), *Beethovenstraße* (1278), *Schillerstraße* (1171), *Schubertstraße* (815), *Wagner-Straße* (636), *Heinrich-Heine-Straße* (617), *Friedrichstraße*, *Wagnerstraße* (300);

Schumannstraße (288), *Richard-Schillerplatz* (90); *Humboldtstraße* (364), *Haydnstraße* (539), *Carl-Reichert-Straße*, *Weberstraße* (369), *Eckelstraße*, *Emmagasse*, *Helenenstraße*, *Amalienstraße* (92), *Hartmannstraße* (56); *Seilerstraße* (93);

– **прозвішчы, што ўзыходзяць да эклезіянічных атрапонімаў:** *St.-Franziskus-Straße* (3), *St.-Marien-Platz* (2), *St.-Martins-Platz* (6); *Adolph-Kolping-Platz* (10) – названа ў гонар нямецкага каталіцкага святара, які займаўся, у прыватнасці, сацыяльнымі пытаннямі; *Franz-Wilking-Straße*, *Brahmsstraße* (370) – будыскі манах, вядомы ў асноўным як Аджан Брам; *Katharinenstraße* (198) – Санта Катарына або лацінскае Катарына Александрына – адна з самых вядомых святых. Яна шануецца як пакутніца ў каталіцкай і Праваслаўнай цэрквах і належыць да так званых Віргінскіх сталіц, чатырох вялікіх святых дзеваў. Святая Катэрына ўваходзіць у лік чатырнаццаці святых ратавальнікаў і лічыцца памочніцай пры хваробах мовы і цяжкіх гаворкі, з’яўляецца заступніцай школ, філасофскіх факультэтаў, швачак і краўцоў і заступніцай многіх цэркваў [2, с. 13]. *Marienstraße* (801), *Paulstraße* (100), *Peterstraße* (121), *Jacobstraße* (18), *Josefstraße* (238), *Luisenstraße* (435), *Philippstraße* (36), *Sophienstraße* (157), *Albertstraße* (31), *Annastraße* (190); *Am Gottesacker* (36);

– **прозвішчы даследчыкаў, навукоўцаў:** *Albert-Schweitzer-Straße* (582), Людвіг Філіп Альберт Швейцер быў франка-нямецкім даследчыкам, лекарам, філосафам, пратэстанцкім тэолагам, арганістам, музыказнаўцам і пацыфістам; *Albert-Einstein-Straße* (199); *Adam-Hoffmann-Straße*, *Birgit-Reinert-Straße*, *Susanne-Ihsen-Straße*, *Lutzerstraße*;

– **прозвішчы, якія апелююць да гістарычных або палітычных падзей і рэпрэзентуюць гістарычны і краязнаўчы код:** *Barbarossaring* (2), *Barbarossastraße* (64) – Фрыдрых I Барбароса (мянушку Барбароса ён атрымаў у Італіі з-за сваёй рудой барады (ад італ. *barba*, “барада”, і *rossa*, “рыжая”), з дваранскага роду Штаўфераў, быў з 1147 па 1152 г. пасля смерці бацькі герцагам Швабскім, Кароль Свяшчэннай Рымскай імперыі з 1152 па 1190 год і імператар Свяшчэннай Рымскай імперыі з 1155 па 1190 гг. Абранне Барбаросы было вынікам балансу інтарэсаў некалькіх князёў; *Adolfstraße* (83) – названая ў гонар Адольфа Фердынанда, герцага Кембрыджскага, малодшага брата караля Эрнста Аўгуста I; *Blücherstraße* (176) – Гебхард Леберэхт фон Блюхер, з 1814 г. князь Блюхер фон Вальштат, быў прускім генерал-фельдмаршалам, які праславіўся перамогай над Напалеонам у бітве пры Ватэрлоа. У народзе яго называлі “Маршалам наперад”, і ён быў адным з самых папулярных герояў вызваленчых войнаў у Еўропе; *Bismarckstraße* (498), *Herzog-von-Weimar-Straße*, *Kennedyplatz* (5), *Conradstraße* (11), *August-Herrmann-Straße*; *Adrian-Pletsch-Straße* – назва дадзена ў гонар старшыні пфальцкай гандлёва-прамысловай палаты, з 1856 па 1865 год Адрыян Плетч заняў пасаду старшыні праўлення гандлёвай палаты ў 1846 годзе і заставаўся на гэтай пасадзе да 1851 года; *Friedrich-Engels-Straße* (192), *Friedrich-Karl-Straße* (11), *Karl-Marx-Straße* (365), *Marienstraße* – названая ў гонар прынцэсы Саксен-Веймар-Эйзенахскай Марыі Луізы Александрыні (1808-1877); *Franz-Xaver-Baumann-Straße* быў лорд-мэрам Кайзерслаўтэрна з 1918 па 1932 год; *Hellmut-Hartert-Straße* да 1974 годзе Хельмут Хартэрт быў кіраўніком бальніцы Лаутэр, потым адкрыў уласную практыку і часова выконваў абавязкі старшыні Саарландска-Пфальцкага Таварыства тэрапеўтаў; *Lina-Pfaff-Straße* – нямецкая прадпрыемальніца і дабрачыншчыца [3, с. 149].

Philipp-Mees-Platz – у гонар змагаара супраціў нацыянал-сацыялізму і палітыкам. У яго гонар названа плошча перад штаб-кватэрай паліцыі Заходняга Пфальца ў Кайзерслаўтэрне [4, с. 306]; *Rudolf-Breitscheid-Straße* (277) – быў нямецкім палітыкам, кандыдатам эканамічных навук [5, с. 100];

– **імёны, якія ўзыходзяць да старажытных павер'яў:** такія антрапонімы могуць успрымацца як “*нядобрыя, негатыўныя*”. Згодна з прадстаўленнямі нашых продкаў, падобныя імёны маглі адганяць злых духаў, берагчы ад хвароб і смерці, або, наадварот прыцягваць смерць: *Loreleistraße* (2) назва *Loreley* бярэ пачатак ад ароніма – уласная назва любога аб'екта рэльефу зямной паверхні (іншыя варыянты *Lorelei, Lorelei, Lore Lay, Lore-Ley, Lurley, Lurelei oder Lurlei*).

Да XIX-га стагоддзя назва зафіксавана таксама з мужчынскім артыклем *Lorley* ці *der Lurleberch*, які ў сваю чаргу мае некалькі варыянтаў паходжання. Апошні склад узыходзіць да першапачаткова кельцкага “*Ley*”, якім у Рэйнскай вобласці часта пазначалі (сланцавую) скалу ці камень [6, с. 20].

Існуюць розныя тэорыі адносна паходжання імяннага кампанента “*Lore*”. Ад сярэдневерхнянемецкага слова “*lorren*” або “*lurren*”, што азначае “*heulen – выць*” ці “*schreien – крычаць*”. Аднак значэнне “*крычыць*” або “*які вые ўцёс*” можа быць звязана з тым, што падчас небяспечнага рачнога пераходу на Лорэл загінула шмат маракоў. Іншым магчымым тлумачэннем з'яўляецца “*luren*”, што азначае з сярэдневерхнянемецкага “*хавацца*”, але на рэйнскай мове гэта таксама азначае проста “*глядзець*” ці “*надглядаць*”. Такім чынам, “*Ларэлей*” магло азначаць “*прытаілася*” або “*назіральная скала*”.

Першым, хто перадаў назву скалы чалавеку і тым самым стварыў мастацкую легенду, быў паэт Клеменс Брэнтана. Такім чынам, з'яўленне рэха на скале Ларэляў знайшло новае тлумачэнне. Клеменс Брэнтана напісаў Баладу пра Лару Лэй, аднайменную жанчыну, якую лічаць мараўніцай, у сваім рамане “*Годві, або каменны вобраз маці*”, якая ў рэшце рэшт кідаецца са скалы з такой жа назвай з-за любоўнай тугі. Генрых Гейне закрануў гэтую тэму ў 1824 годзе ў сваім, вядомым вершы, які ўвайшоў у гісторыю літаратуры пад назвай “*Гісторыя ведаў*”. Ён атрымаў шырокае распаўсюджванне, у прыватнасці, дзякуючы пастаноўцы Фрыдрых Зільхера, так як доўгі час, асабліва ў XIX стагоддзі, вершы Гейне ўспрымаліся як сентыментальная народная песня.

Alaska Circle, Alabama Street – з 1950 года на тэрыторыі горада і прыгарада размяшчаюцца амерыканскія базы. Па гэтай прычыне Кайзерслаўтэрн таксама называюць “*К-горад*” – тэрмін, уведзены амерыканскімі вайскоўцамі, якія з цяжкасцю прамаўлялі назву горада. Ваенная супольнасць Кайзерслаўтэрна фактычна складае часовае насельніцтва Кайзерслаўтэрна, таму некаторыя назвы рэпрэзентуюцца на амерыканскі манер;

– **гадонім узыходзіць ад заоніма**, так названы фаўністычны код культуры, рэпрэзентуюцца пры дапамозе назваў, якія ўзыходзяць да найменняў відаў жывёл – *Aalstraße* (10) – еўрапейскі вугор (Ангілья Ангілья) – гэта які знаходзіцца пад пагрозай знікнення від вугроў, які жыве ў Еўропе, Малой Азіі і Паўночнай Афрыцы; *Karpfenstraße* (38), *Löwenstraße* (59);

– **гадонімы узыходзяць ад фітоніма і ўключаюць у сябе фларыстычны код культуры:** у складзе назва дрэва *Apfelstraße, Birnstraße* (2), *Erbsengasse* (59), *Baumstraße* (82), *Birkengasse* (16), *Eichenstraße* (779), *Laubstraße* (10); *Tannenstraße* (473), *Weidenstraße* (353); *Alleestraße* (143) – слова “*нраспект*” паходзіць ад

французскага і натуралізавалася ў Германіі падчас Трыццацігадовай вайны. “Алея” (ад французскага *aller* – ісці) першапачаткова называлася (цяністай) дарожкай у архітэктурным садзе. У некаторых нямецкамоўных назвах вуліц частка слова “Алея” часам сустракаецца без спасылкі на якое-небудзь дрэва; у складзе назва кветкі *Lilienstraße* (408), *Rosenstraße* (1604);

– ад **ароніма** – уласная назва любога аб’екта рэльефу зямной паверхні [7, с. 100] – *Grüner Graben* (4) у Рудных гарах – гэта штучны роў даўжынёй восем кіламетраў, створаны ў XVII стагоддзі на схіле гары над Чорным Покаў, які раней падаваў адбойную ваду ў шахты недалёка ад Побершаў; *Wiesenstraße* з ням. “*Wiese*” – луг (1692);

– ад **гідроніма** – назвы водных аб’ектаў [7, с. 48] *Kanalstraße* (317), *Am Moselpfad*;

– **прафесійны код культуры** – *Musikerplatz*, *Schaffnerstraße* (5), *Schmiedstraße* (101), *Schneiderstraße* (41), *Schneidmühlgasse* (2), *Fischerstraße* (228);

– ад **айконіма** – назва населенага пункта [7, с. 139] *Schneppbachstraße* (14) з ранняга сярэднявечча гэта месца належала больш буйной зямельнай уласнасці імперскага абацтва Святога Максіміна ў прыдзіннай частцы Трыра;

– ад **этноніма** – назва этнасу або этнічнай супольнасці [8, с. 120] *am Franzosenstein*, назва бярэ паходжанне ад камяня даўжынёй больш за пяць метраў, які ніхто не змог зварушыць з месца. Падчас французскай вайны (Бітва пры Лойбене каля 1805 г.) кажуць, што цэлая рота французцаў спрабавала гэта зрабіць з дапамогай вярэвак і не змагла.

Некаторыя назвы патрабуюць болей падрабязнага разбору, так як могуць адносіцца да некалькіх семантычных груп: *Aktienstraße* (11) – назва акцыянерная дарога паходзіць ад таго, што для будаўніцтва дарогі кампаніяй Маціяс Сцінеса было створана акцыянернае таварыства, у якім удзельнічалі ўладальнікі вугальных шахт і гандляры вуглём з Эсэнна і Мюльхайм [9]; *Industriestraße* (1290), *Kohlbruchstraße*, *Ziegelstraße* (255) з ням. “цэгляная” вуліца ўзыходзіць да пешаходнай і каляснай сцежкі, якая існавала яшчэ з часоў сярэднявечча.

Вывады. Такім чынам, сярод даследаваных адзінак выяўлена найбольшая колькасць гадонімаў (66), што маюць антрапонімную аснову – 22 адзінкі, з асновай-назвай дзеячаў навукі, культуры, мастацтва мінулага часу; 18 адзінак з асновай эклезіонімаў, 6 адзінак з асновай-антрапонімаў прозвішч даследчыкаў і навукоўцаў; 19 лінейных аб’ектаў, што маюць у складзе прозвішчы, якія апелююць да гістарычных, палітычных падзей; адна назва, што ўзыходзіць да старажытных павер’яў.

Невялікая колькасць назваў (3) нясе так званы фаністычны код культуры, што рэпрэзентуецца пры дапамозе назваў відаў жывёл. Сярод зафіксаваных аб’ектаў ёсць назвы, што маюць у аснове фларыстычны код культуры (10), адзінкавыя фіксацыі лінейных аб’ектаў, што ўтвораны ад асновы-айконіма, этноніма, з асновай-аронімаў (2), гідронімаў (2), назвы, што рэпрэзентуюць прафесійны код (6), малая колькасць лінейных аб’ектаў патрабуе больш падрабязнага разбору, паколькі мае некалькі тлумачэнняў у розных крыніцах.

Аналіз адзінак паказаў, што частотнасць некаторых назваў лінейных аб’ектаў здольная выступаць экспанентам культурна-гістарычнай інфармацыі, вывучэнне якой стварае аснову для мадэлявання моўнай карціны свету. Так, гадонім *Goethestraße* з асновай-антрапонімаў, што рэпрэзентуе дзеячаў навук, культуры,

літаратуры, зафіксаваны 2071 разоў, гадонім *Mozartstraße* – 1442 разы, *Beethovenstraße* – 1278 разоў, *Schillerstraße* – 1171 раз у анамастычнай прасторы нямецкіх населеных пунктаў. Склад частотных гадонімаў змяняецца з цягам часу. Адны імёны вуліц застаюцца шырока выкарыстоўваюцца, іншыя выходзяць з ужытку.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Мезенко, А. М. Урбанонимия Белоруссии / А. М. Мезенко. – Минск : Университетское, 1991. – 167 с.
2. Schill, Peter. Ikonographie und Kult der heiligen Katharina von Alexandrien im Mittelalter. / Peter Schill: Studien zu den szenischen Darstellungen aus der Katharinenlegende. – München, 2005.
3. Bayer, Justina. Die erste und einzige Kommerzienrätin Bayerns und Deutschlands. In: Marita Krauss (Hrsg.) / Justina Bayer, Lina Pfaff // Die bayerischen Kommerzienräte: eine deutsche Wirtschaftselite von 1880 bis 1928. – Volk Verlag, München, 2016.
4. Müller, Wolfgang. Eine biographische Skizze, erschienen in: Bezirksgruppe Kaiserslautern im Historischen Verein der Pfalz (Hrsg.) / Wolfgang Müller, Philipp Mees // Jahrbuch zur Geschichte von Stadt und Landkreis Kaiserslautern 1996/97. – Kaiserslautern 1998. – S. 305–311.
5. Rainer, Behring. Liberaler Sozialreformer – verbalradikaler Sozialist – sozialdemokratischer Parlamentarier / Rainer Behring, Rudolf Breitscheid // Detlef Lehnert (Hrsg.): Vom Linksliberalismus zur Sozialdemokratie. Politische Lebenswege in historischen Richtungskonflikten 1890–1945. – Böhlau Verlag, Köln/Weimar/Wien, 2015. – S. 93–124.
6. Arend, Helga Die Loreley – Entwicklung einer literarischen Gestalt zu einem internationalen Mythos / Helga Arend // In: Liesel Hermes, Andrea Hirschen, Iris Meißner (Hrsg.): Gender und Interkulturalität. Ausgewählte Beiträge der 3. Fachtagung Frauen-/Gender-Forschung in Rheinland-Pfalz (= Frauen- und Gender-Forschung in Rheinland-Pfalz, Band 4). – Stauffenburg-Verlag, Tübingen, 2002. – S. 19–28.
7. Подольская, Н. В. Словарь русской ономастической терминологии: науч. изд. / Н. В. Подольская. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Наука, 1988. – 179 с.
8. Суперанская, А. В. Общая теория имени собственного / А. В. Суперанская. – М. : Наука, 1973. – 165 с.
9. Dickhoff, Erwin / Essener Straßen // Erwin Dickhoff Hrsg.: Stadt Essen–Historischer Verein für Stadt und Stift Essen. – Klartext-Verlag, Essen, 2015.